

Geschiedenis

Gestel, 2019

1722 – Oprichting door pastoor Ambrosius Van den Bosch

De oorsprong van de congregatie vinden we in de vroege 18de eeuw. In 1722 wordt in Gestel een vergadering van '*min of meer godsvruchtige vrouwen*' opgericht door pastoor Ambrosius Van den Bosch. Dergelijke kleinschalige religieuze gemeenschappen komen in de 17de en 18de eeuw vaak voor in onze contreien. Meestal gaat het om een aantal vrome vrouwen die onder begeleiding van een parochiepriester een godsdienstig leven in gemeenschap willen leiden. Dergelijke gemeenschappen mogen we uiteraard niet verwarren met een officiële congregatie. De vrouwen leven weliswaar in gemeenschap, hebben vaak een uniforme kledij en doen apostolaatswerk, maar in tegenstelling tot kloosterlingen hebben ze bijvoorbeeld geen geloften afgelegd. De inwoners van Gestel spreken de 'vrome dochters' dan ook niet aan als kloosterlingen maar als 'marollen'.

Deze godsvruchtige dochters kunnen volgens pastoor Van den Bosch helpen met het 'reynigen en vercierden der kercke oft om eenige kindere aldaer te doen leeren lesen, schryven,'. Het is interessant om vast te stellen dat de voorlopers van de latere congregatie zich al vanaf het prille begin toeleggen op onderwijs. Dit wordt hen echter niet door iedereen in dank afgenomen. Koster Walter Van Rompuy is van ambtswege verantwoordelijk voor het onderwijs in het kleine dorp en vindt dat de marollen zich te veel op zijn terrein begeven. Na het overlijden van pastoor Van den Bosch weet de koster een deel van het dorp en de nieuwe pastoor tegen deze vergadering van vrome dochters op te zetten. Dit leidt uiteindelijk tot een onderzoek door de wereldlijke instanties dat oordeelt dat de vergadering onrechtmatig werd opgericht. En zo wordt in 1738 de vergadering officieel ontbonden.

Twee van de drie oorspronkelijke marollen besluiten daarop om te verhuizen naar Berlaar en daar hun leven in gemeenschap verder te zetten. Hier mogen ze zich van parochiepriester Struyve wel wijden aan het onderwijs van jonge meisjes.

1745 – Vestiging in Berlaar

In 1745 kopen de marollen een huis achter de kerk aan om er in te wonen en om er hun schooltje in onder te brengen. Dit huis zal later uitgroeien tot het moederklooster van de congregatie. De volgende honderd jaar blijven de marollen van Berlaar een zeer kleine gemeenschap die zich toelegt op onderwijs en ziekenzorg. Het hoogste ledenaantal in die periode is zes.

1830 – Het verhaal van Maria Theresia Vermeylen

In 1830 wordt Henricus Haes als nieuwe parochiepriester van Berlaar aangesteld. Op dat moment blijft nog slechts één van de marollen over, Maria Theresia Vermeylen. Zij en pastoor Haes kunnen het goed met elkaar vinden en onder hun impuls groeit het ledenaantal terug aan. Ze dromen er van om de vergadering op termijn om te vormen

Geschiedenis

tot een officiële congregatie. Maria Theresia Vermeylen zal die officiële erkenning als kloostergemeenschap op 14 maart 1845 spijtig genoeg niet meer meemaken. Ze overlijdt op 23 augustus 1844, maar haar 'Geestelijk Testament' wordt een belangrijk kompas voor de zusters van het Heilig Hart van Maria van Berlaar.

1830-1900 – De groei van de congregatie

De congregatie kent in de eerste jaren van haar bestaan een heel bescheiden groei. In de jaren 1830 is er al sprake van thuisverzorging. Deze vorm van caritas omvatte zowel materiële als moreel-spirituele hulp. De financiële draagkracht van de meeste landelijke gemeenten was te beperkt om voor bejaarden aparte voorzieningen op te richten. Daarom werden zij doorgaans opgevangen in familiale kring, door kinderen en kleinkinderen. De marollen werden ontboden om een hulpbehoevend familielid te verzorgen, een overledene op te baren of een dodenwake te houden.

1830 is ook het jaar van de Belgische onafhankelijkheid. De nieuwe Belgische staat heeft een liberale grondwet aangenomen die godsdienstvrijheid én onderwijsvrijheid voorschrijft. Veel religieuze instellingen maken van deze grondwettelijke vrijheden gebruik om hun initiatieven in het onderwijs op te voeren. De marollen vormen hier geen uitzondering op.

In 1842 beslist de jonge Belgische staat dat in elke gemeente een lagere school moet zijn. Dit hoeft niet noodzakelijk een nieuwe gemeentelijke school te zijn; men mag er ook voor kiezen om een reeds bestaande vrije school te erkennen. Daar marollen en kloosterlingen al decennialang ervaring hebben met het onderwijzen van meisjes uit het dorp, beslist de gemeente Berlaar in 1847 om de lagere meisjesschool van de zusters van Berlaar officieel aan te nemen. Nadat de eerste schoolstrijd (1879-1884) op nationaal vlak beslecht is in het voordeel van het vrij onderwijs en er bijgevolg voldoende financiële middelen vrijkomen, maakt de onderwijspijler van de congregatie een snelle expansie door. In een mum van tijd worden tientallen nieuwe scholen opgericht en groeien de zusters van Berlaar uit tot een gevestigde waarde in het lager onderwijs voor meisjes in de Antwerpse Kempen.

In het jaar dat de meisjesschool door de gemeente Berlaar officieel wordt aangenomen, richt de congregatie ook haar eerste bewaarschool/kleuterklas in. Deze bewaarscholen zijn aanvankelijk vooral plaatsen waar werkende moeders hun kleuters in 'bewaring' kunnen geven. Geleidelijk aan komt hier echter verandering in en evolueren de bewaarscholen steeds meer naar instellingen waar onderwijs en opvoeding centraal staan. Als gevolg van deze evolutie gaat de overheid steeds meer belang hechten aan het inzetten van gediplomeerde kleuterjuffen. De congregatie speelt in op deze trend door in 1898 een eigen kleuternormaalschool op te richten. Deze normaalschool blijft bestaan tot 1974 en geniet een goede faam.

Geschiedenis

Gestel, 2019

In 1868 worden de eerste zusters uitgezonden naar een bijhuis, namelijk het gesticht voor ouderlingen te Kapellen. In 1871 vertrekken andere zusters naar het Godshuis en hospitaal te Merksem en later (1908) ook naar Willebroek. De zusters staan in deze "gods-gasthuizen" zowel in voor de opvang van zieken als voor de zorg van ouderlingen, gebrekkigen en wezen. Vanaf 1889 worden onder het bekwame beleid van Moeder Benedicta, overste van 1877 tot 1907 haast jaarlijks zusters uitgezonden naar nieuwe gemeenschappen in de provincies Antwerpen, Brabant en Limburg.

In 1881 zetten de zusters van Berlaar met de oprichting van een kostschool ook hun eerste stappen in het voortgezet onderwijs. Dit is in zekere zin een stijlbreuk, omdat voorheen de aandacht uitsluitend ging naar de opvoeding van meisjes uit de 'volksklassen'. Nu richt de congregatie zich voor het eerst ook op ouders uit de meer goeude burgerij in de ruime omgeving, die hun kinderen, ver van de 'verderfelijke' invloed van de stad, op internaat willen sturen in het landelijke Berlaar. Deze betalende leerlingen zorgen voor een belangrijke financiële bijdrage die de congregatie goed kan gebruiken om haar studieaanbod in het onderwijslandschap uit te breiden en te versterken.

Het succes van de kostschool en de sociaaleconomische veranderingen rond de eeuwwisseling leiden er toe dat steeds meer jongeren langer naar school gaan. Dat doet de zusters van Berlaar er toe besluiten zich verder te concentreren op het voortgezet onderwijs. Omwille van het landelijke karakter van de meeste gemeenten waar de congregatie actief is, spitsen de zusters zich vooral toe op het technisch onderwijs en in het bijzonder op het landbouwonderwijs.

In 1891 nemen twee zusters het beheer over van het rusthuis in Nijlen (wzc Heilig Hart) en vier jaar later volgde ook het Sint-Jozefgesticht in Wiekevorst (wzc Sint-Jozef Wiekevorst). Bij het ontstaan van het huidige woonzorgcentrum Sint-Margaretha in Holsbeek in 1910, werden de zusters gevraagd om het beheer en de dagelijkse verzorging mee op zich te nemen. Dit deden ze ook in Essen, waar vanuit Sint-Niklaas een aantal zusters mee kwamen helpen bij de opvoeding van de zwakke en moeilijk opvoedbare kinderen in "het Gesticht", dat later werd omgevormd tot bejaardentehuis (wzc Sint-Michaël).

In 1899 vertrekken de eerste zusters naar Kongo waar de levensomstandigheden bijzonder zwaar zijn. In de daaropvolgende jaren kreeg de missionering binnen de congregatie meer gewicht en steeg het aantal missiezusters van 12 tot 59. De moeilijke en zware beginperiode in Kongo weerhoudt de zusters niet om later ook in Brazilië en in Denemarken pionierswerk te verrichten.

In 1908 wordt in Berlaar zelf de middelbare landbouwschool ingehuldigd. Om jonge boerinnen in spe voor te bereiden op hun taken in het huishouden en in het familiebedrijf bouwt de congregatie in de kloostertuin een modelhoeve waar de leerlingen in contact komen met alle facetten van het landbouwbedrijf. De landbouwschool voor meisjes wordt het uithangbord van de congregatie en wekt zowel nationale als internationale

Geschiedenis

Gestel, 2019

belangstelling. In de volgende decennia richten de zusters ook landbouw- en huishoudscholen op in Stevoort, Neerpelt, Bekkevoort, Tremelo en Wiekevorst. Om bekwame regentessen te kunnen aanwerven wordt in Berlaar in 1923 zelfs een normaalschool voor landbouwhuishoudkunde opgericht.

1919-1939 – Mee met de tijd tijdens het interbellum

Tijdens het interbellum concentreren de zusters zich doelbewust op het technisch voortgezet onderwijs. De inrichting van algemeen vormend onderwijs wordt op dat moment nog niet overwogen. Hier komt echter verandering in na de Tweede Wereldoorlog. Door de stijgende welvaart, het toenemende belang van de nijverheids- en dienstensector en de inkrimping van de landbouwsector ontstaat een groeiende vraag naar enerzijds eigentijds beroeps- en technisch onderwijs, en anderzijds naar kwaliteitsvol algemeen vormend onderwijs. Zoals steeds gaan de zusters van Berlaar mee met hun tijd. De traditionele voorkeur van de congregatie voor landbouwhuishoudonderwijs maakt gaandeweg plaats voor meer marktgerichte beroeps- en technische afdelingen.

In de periode **1920-1957** bouwen de zusters van Berlaar ook een bescheiden maar eigen net uit van zieken- en rusthuizen. In 1917 kwam het ziekenhuis van Solbosch-Elsene in Berlaars bezit. In 1924 gebeurde dit in Tongeren. In 1930 werd er in Neerpelt gestart en in 1937 begonnen de bouwwerken voor een ziekenhuis in Sint-Truiden.

Met dit nieuwe beleid speelden de zusters bewust in op enkele belangrijke transformaties in de gezondheidszorg in deze periode. De medische zorgverstrekking evolueerde immers sterk naar omvang en karakter. Ziekenzorg en bejaardenhulp werden geïstitutionaliseerd.

De bloeiende jaren '50

Na de Tweede Wereldoorlog ontstaat de nood aan gekwalificeerd personeel binnen de gezondheidssector. De ziekenhuizen worden voorzien van meer moderne, technische apparatuur en bieden gespecialiseerde diensten aan. De overheid van zijn kant hanteert strengere diplomavereisten in het kader van de wettelijk bepaalde erkenningsnormen voor ziekenhuizen. Dit zorgt binnen de congregatie voor opleidingsinitiatieven die in eerste instantie zijn bedoeld voor de eigen leden.

De zusters worden ook gevraagd om het bestuur waar te nemen van opleidingsinstellingen voor verpleegkundigen van de overheid. Zo komt vanaf 1945 de vroedvrouwschool (sinds 1912 verbonden aan de provinciale materniteit van Hasselt) onder hun hoede. Vanaf 1954 leidden de zusters een school voor verpleegsters en vroedvrouwen, gehecht aan het Sint-Bartholomeüsgasthuis in Merksem. Ook deze instelling zou evolueren naar een hoger instituut.

Geschiedenis

Gestel, 2019

Datzelfde jaar wordt door de congregatie op 28 maart 1954 de eerste steen gelegd van de materniteit Heilige Familie in Heist-op-den-Berg. Aangezien in 1972 werd beslist dat alleenstaande materniteiten niet mochten blijven bestaan, werd de voorziening in Heist-op-den-Berg datzelfde jaar omgevormd tot "rusthuis" (wzc Heilige Familie).

In 1957 bieden de zusters van Berlaar voor de eerste maal algemeen secundair onderwijs aan, wat in die tijd nog werd omschreven als 'de humaniora'. Zo wordt in Kapellen in 1938 gestart met 'middelbare studiën' in het Mater Salvatorisinstituut. Behalve handels- en beroepsonderwijs wordt er later ook algemeen vormend onderwijs aangeboden

Een jaar later, in 1958, kent het nationale onderwijslandschap, met het sluiten van het schoolpact, opnieuw grote veranderingen. Er komt een einde aan de tweede schoolstrijd (1950-1958) tussen het officieel onderwijs en het vrij onderwijs. Voortaan zouden beide onderwijsnetten kunnen genieten van min of meer dezelfde subsidiëring van overheidswege. De afschaffing van het inschrijvingsgeld voor het secundair onderwijs zorgt bovendien voor een verdere democratisering en expansie van dat onderwijsniveau.

Deze veranderingen leiden in de loop van de volgende decennia tot een sterke toename van de leerlingenaantallen van de onderwijsinstellingen van de zusters van Berlaar. De groei gaat, dankzij de stijgende financiële mogelijkheden, samen met de noodzakelijke bouw van nieuwe klassen. Vooral de jongste loot in de Berlaarse onderwijsboom, de humaniora, heeft de wind in de zeilen. Andere onderdelen krijgen het moeilijker. Zo zullen onder andere de internaten minder leerlingen aantrekken.

Meer dan 900 zusters in de jaren '60

Een laatste belangrijke en ingrijpende verandering die de congregatie en haar onderwijsinstellingen sterk beïnvloed heeft, is de toenemende secularisatie van de samenleving. Tussen 1955 en 1960 bereikt het ledenaantal van de kloostergemeenschap een hoogtepunt met meer dan 900 zusters. Nadien daalt het aantal nieuwe intredingen echter snel. Hierdoor loopt het aantal zusters die actief zijn in het onderwijs vanaf de jaren zeventig stevig terug. En zo worden de onderwijsinstellingen geleidelijk meer bemand en bestuurd door leken. In enkele tientallen jaren tijd evolueert het religieuze instituut van een onderwijscongregatie tot wat kan omschreven worden als een bestuurlijk geheel van christelijke onderwijsinstellingen.

In de jaren '60 wordt ook de periode van de ouderlingengestichten, van de kleinschalige opvangtehuizen voor bejaarden o.l.v. een zuster-directrice (plaatselijke overste) definitief afgesloten. Onder invloed van een stijgende vraag naar de opvang van bejaarden in het algemeen en zwaar zorgbehoevende ouderlingen in het bijzonder, evolueren de meeste Berlaarse rusthuizen naar volwaardige rust- en verzorgingstehuizen. Net zoals in de ziekenhuizen begint de overheid ook in deze sector

Geschiedenis

Gestel, 2019

in toenemende mate regulerend op te treden. De wettelijke erkenningsnormen van de rusthuizen worden door de opeenvolgende wettelijke bepalingen steeds strenger en uitgebreider.

Door de toenemende complexiteit, stijging van investeringen en steeds toenemende (financiële) verplichtingen, worden er binnen de ziekenhuizen van de congregatie erfpachtovereenkomsten gesloten waaraan "het behoud van het katholiek karakter" als voorwaarde gesteld wordt. Ziekenhuisgroeperingen en -fusies vinden hun ingang, ook in de zo veranderde structuren van de instellingen van de congregatie, die klein en arm begonnen zijn.

1977 – Ontstaan van de vzw Rusthuizen Zusters van Berlaar

Deze evolutie vinden we ook terug bij de rusthuizen. Daarom wordt in 1977 een overkoepelende vzw "Rusthuizen Zusters van Berlaar" opgericht, waarin de 4 rusthuizen die eigendom zijn van de congregatie worden ondergebracht (Wiekevorst, Heist-op-den-Berg, Kapellen en Antwerpen).

In april 1983 wordt een aanvraag tot opname in de programmatie en tot erkenning van RVT-bedden gedaan door de instellingen van Kapellen, Wiekevorst en Heist-op-den-Berg. De erkenning liet een tijd op zich wachten vermits zij afhankelijk was van een parallelle afbouw van overvullige, acute ziekenhuisbedden in afgeschafte of onderbezette ziekenhuisdiensten.

Het Rusthuis voor Dames in de Antwerpse Kerkstraat kreeg ondanks aanpassingswerken in de jaren '60 op het einde van de jaren '80 problemen met de erkenning wegens een tekort aan veiligheidsvoorzieningen (vooral inzake brandveiligheid).

De aanvraagprocedure leverde de eerste resultaten op in 1988 in de instellingen in Wiekevorst, Heist-op-den-Berg en Kapellen. Deze erkenning betekende een mijlpaal in de ontwikkeling die de Berlaarse rusthuizen de voorgaande decennia hadden doorgemaakt. Tegelijk hield het de start in van een nieuwe fase waarbij de uitbreiding van het RVT-beddenbestand als beleidsoptie centraal stond. Dit aantal zou in enkele jaren tijd vrij vlug en stelselmatig stijgen. In de meeste rusthuizen kwam het bovendien tot een (gedeeltelijke) nieuwbouw.

Ten aanzien van de rusthuizen die door Berlaar werden bediend en die dus geen eigendom waren van de congregatie, werd een verschillende houding aangenomen. In 1984 stond de Berlaarse congregatie op het punt het Sint-Margaretharusthuis in Holsbeek te verlaten. Op aandringen van het bisdom en met zijn financiële steun, besliste de congregatie toch te blijven en te investeren in een nieuwbouw. De band tussen congregatie en instelling werd opnieuw nauwer aangehaald. In het Heilig-Hartrusthuis in Nijlen bleef de congregatie (beperkt) aanwezig in de Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur.

Geschiedenis

Gestel, 2019

2000 – ... – Van “Rusthuizen” naar “Zorggroep”

In de daaropvolgende jaren zal het Rusthuis voor Dames gesloten worden en sluiten de rest van de woonzorgcentra zich geleidelijk aan bij de vzw Rusthuizen Zusters van Berlaar. Op 1 september 2016 opent het 8ste woonzorgcentrum zijn deuren in Berlaar zelf (wzc Kloosterhof), naast het instituut van het Heilig Hart van Maria en in een deel van de vroegere kloostertuin.

Ook de dienstverlening van de vzw kent een uitbreiding waarbij de focus voortaan ruimer ligt dan enkel op residentiële zorg. Met de opening van kamers voor kortverblijf, centra voor dagverzorging, assistentiewoningen, dienstencentra en het aanbieden van thuisverpleging wil de vzw voortaan ook binnen de vertrouwde (thuis)omgeving zorgen voor de nodige ondersteuning.

In 2018 gaat de vzw niet langer als “rusthuizen” maar als “Zorggroep Zusters van Berlaar” door het leven.

Deze nieuwe term verwijst enerzijds naar een breed aanbod van voorzieningen en de verscheidenheid en verbreding van de huidige zorgvormen, maar anderzijds ook naar de ambitie en het vermogen tot innovatie en samenwerking met andere actoren in de zorg.

De toevoeging “Zusters van Berlaar” blijft staan voor de waarden van de stichtende congregatie: eenvoud, liefde en gastvrijheid die de vzw heel bewust blijft meedragen in alles wat zij doet.

De onderwijsfakkel doorgeven

Reeds geruime tijd wordt met grote zorg de toekomst van de ‘Berlaarse’ scholen zonder congregatie voorbereid. De laatste generatie zusters wil de fakkel zo goed mogelijk doorgeven. Grote infrastructuurwerken en talrijke kleinere verbouwingen met ondersteuning door het economaat van de congregatie zijn niet vreemd aan dit proces. Ook de actualisering van het opvoedingsproject Hart van God op aarde zijn is een uiting van dankbaar en hoopvol uit handen geven.

Het verhaal gaat verder

De onderwijsinspanningen van de zustercongregatie van Berlaar spreken tot de verbeelding. Er is gedurende vele tientallen jaren hard gewerkt en veel gebouwd. Er is intens gebeden en van harte gezorgd. Ondanks sterk veranderende tijden en periodes van schaalvergroting is de onderwijsmissie steeds ongewijzigd gebleven: het aanbieden van kwalitatief onderwijs met maximale groeikansen voor kinderen en jongeren, met bijzondere aandacht voor de zwaksten. In de toekomst zal dit niet anders zijn.

Geschiedenis

Gestel, 2019